

Условия за поява на културно- просветни средища-създаване на славянобългарската държава, Кирилово-Методиевото дело, делото на Климент Охридски. Охридска и Преславска школа.

1. Предпоставки за поява на културно-просветни средища.

С идването на престола на хан Борис се слага край на дългото тюрко-българско господство. Кръщението на хана, определено от Папата, като изключително важно събитие, слага началото на християнизацията на народа и това се отразява върху цялостния духовен и обществен живот на населението.

Социалните промени, които настъпили, били условие за създаването на Славянобългарската държава, с ново държавно устройство и законодателство. Християнизацията обединила славяни и прабългари и те създали нов тип администрация и начин на управление. Успоредно с тези промени се наложили и други- в сферата на образованието. Както е известно от оскъдните източници, населението било неграмотно, неграмотни били дори и хановете. По думите на Черноризец Храбър наченки на азбука съществуват и те са под формата на черти и резки. Ограмотяването се извършвало индивидуално от подготвени възпитатели, наричани пестуни. Това не било достатъчно за нуждите на държавното устройство и управление. Налагало се поддържането на кореспонденция, писане на нареждания и за това се прибегвало до гръцки писмени знаци. Работещите за целите на администрацията и били главно византийци и в частност гърци. По същество това било вид асимилация и тя не би могла да задоволява напълно и задълго потребностите на новосъздадената държава. Нито византийските пленници, нито политическите бегълци, нито обучените на гръцко писмо славяно - българи били в състояние да отговорят на потребностите при новосъздаденото държавно устройство. При това положение опасността от византийска асимилация станала напълно реална, още повече, че гръцкото духовенство полагало специални грижи за това. Римски свещеници започнали да разпространяват църковни книги, да ги разясняват, да обучават младежи по тях и дори стигнали

Ако можем да обобщим причините поставящи необходимостта от създаването на училища те биха изглеждали до уреждането на учебни заведения така:

- промените в производствените сили и отношения предоставят финансови възможности за поддръжка на учители и ученици, съответно от държавата и родителите. Особеностите в общественото развитие по това време, характерни с прескачането на цял един обществен строй- робовладелският, тласкат производството твърде напред, а с това и необходимостта от наличие на образовани хора;
- продължава развитието и разрастването на скотовъдството и земеделието и като резултат се появяват едрите земевладелци. Те насочват усилията си към обработване на голямо количество земи, отглеждане на нови култури, Това изисква засилени връзки с по- напреднали в това отношение хора извън страната. Рентабилността в тази насока налага наличието на образовани и вещи хора. Това няма как да стане без целенасочено въздействие каквото е възможно да се реализира в училище;
- занаятите също са в разцвет- произвеждат се оръжия, инструменти за обработване на земята и съдове за бита. Появяват се не само частни, а и държавни занаятчии. Класовото разделение налага различен начин на живот за хората от различните слоеве и това изисква развитието на нови умения- за строеж на дворци, водопроводи, крепости, храмове и др. Предаването им е невъзможно по досега установения начин от възрастен на младеж непосредствено. Налага се специално обучение- организирано и провеждано в училище;
- класовото разделение поставя и други изисквания, на които държавата не може да отговори без наличието на училища-подготовка на хора за управлението на страната и за поддържане на връзки със съседни държави, за административни дейности, за съдебното дело и военното устройство;
- все по- засилващата се феодализация става причина за появата на аристокрация- хора с финансови възможности, непринудени от битието да извършват трудови дейности, за да оцелеят или с други думи казано хора, които могат да се занимават с умствен труд, с книжовна и учебна дейност;
- историческите събития се свързват с разнообразни преимуществени взаимодействия между прабългари и славяни. Докато в началото приоритет има прабългарското болярство, постепенно акцентът се премества към славянските първенци. За просперитета на новата държава се появява необходимост от

сближаване на славяни и прабългари. За това единство огромна роля играят църквата и училището. Като институции, чиято дейност е насочена към идейното формиране на хората и двете имат общ интерес- намаляване гръцкото и византийско влияние в българските земи и подготовка на хора, можещи да се справят с появилите се разнообразни потребности за утвърждаването и разцвета на новата, феодална славянобългарска държава. Особени заслуги в това отношение имат хан Крум и хан Омуртаг. И двамата разбирали огромната роля на писменото слово за просперитета на държавата. Със законодателни мерки Крум се опитва да въздейства идейно върху поданиците си, а Омуртаг е безкомпромисен с пленниците. И двамата владетели знаели, че официалният гръцки език трябва да бъде заменен с български. Те не желали повече в ханската канцелария, по паметниците, прославящи държавата, да се четат гръцки букви.

По времето на Средновековието, Византийската империя- наследник на римско-елинистичната култура бележи възход. Тя има добре развита образователна система и подготвени хора да я реализират. Освен първоначалното и средното образование, тук се получава и сравнително по-високо такова. За целта съществуват висши школи за разширено изучаване на науките. Център за това образование се явява Цариград, други по- малки школи има в Атина, Бейрут, Александрия и др. Във всяка от тях обучението е диференцирано съобразно установените научни акценти- правни дисциплини, астрономически и математически и т. н. По- късно поради загуби, причинени от военни действия, в образованието настъпват известни неблагоприятни промени. Така или иначе тук се намират добри учители и престижни средища на образованието, каквато е например прочутата Магнаурска школа.

Поради статута си на високо влиятелна държава, Византия повлиява силно върху страните от цяла Европа във възпитателно отношение. Налага образ- идеал на истинския християнин“ и на идеалния гражданин.“ Не закъснява и византийското влияние в нашата страна, но това става след Покръстването. За целта се използват еретически проповеди и официална литература. Силно се повлиява от Византия образованието в славянобългарската държава. В двореца на цар Симеон се основава висша школа. В нея се превеждат съчинения от книжовници и писатели, които притежават завидна за времето си образованост. Така запознаването с духовната култура и постиженията на изявени антични писатели и учени- философи, историци, учени в областта на естествените науки, езика и др. става възможно. Предопределя се откриването на училища с два отдела- първоначален и по- горен.

Първите българи, загрижени за образованието у нас след Покръстването, са двамата братя Кирил и Методий. Те познавали добре византийската образователна система и пренесли

голяма част от нейните идеи. Преценили, че периодът на Покръстването е времето, в което държавата престанала да се класифицира като варварска и в този смисъл е особено подходящо развитието на образователното дело.

Приели новата религия, българите не желали повече да бъдат принуждавани да се „мъчат да пишат с римски и гръцки букви“ по думите на Черноризец Храбър. Това предопределя неуспеха на гръцките и византийски мисионери. Все повече били необходими духовни водачи, които да разпространяват славянската писменост. За наличието им са налице косвени доказателства. От Житието на Климент не двузначно се разбира, че такъв е бил Методий-поставен от папа Адриан за архиепископ на Парория и ръкоположен по- късно за епископ.

Той, заедно с Кирил и учениците си, извършва новаторска дейност, която по своята същност е революционна. Превеждат, преписват и разпространяват българското слово и така извършват колосална книжовна дейност. Тяна е заслугата за създаването на българската азбука с помощта на която извършват така необходимата за времето просветителска дейност. Като увличат след себе си множество ученици, двамата братя успяват да създадат школа с изключително благотворно действие върху книжовно-славянската култура като цяло и учебното дело в частност. За това съществуват данни в пространните Жития на Кирил и Методий. Не е случаен фактът, че когато се описва тяхната ерудиция, всеотдайността им в сферата на просветителската дейност, усилията им свързани с разпространяването на християнската

религия, обучението на учениците в четмо и писмо и вярата им в полезността от това апостолско дело, Житията изобилстват от положителни оценки. Ползотворната им и успешна дейност се обяснява не само като акт на родолюбие и огромна всеотдайност, а като резултат от едно добро образование. Знае се например, че Кирил учи в Цариград в прочутата Магнаурска школа, която е най-престижното за времето си учебно заведение. В нея се изучават и природни, и точни, и елински науки. Особена ценност в разбиранята на Кирил за тях е убедеността му за практическата значимост на изученото. Той застава за идеята, че риториката определя възможността на хората да ползват богатството на езика за да постигат целите си, че родният език определя националното богослужение, че чрез словото се формира и опазва народността, че ученето на родния език дава не само фактически знания, а и национална духовност. Вероятно с тези разбираня се обяснява огромното му усърдие по превеждането на граматика в осем части, като прелюдия към съставянето на азбуката. Известното отношение на Кирил към езика като към жива наука го подтиква да го опознае добре. В този смисъл е обясним фактът, че той обръща подробно внимание на частите на речта като за това не щади усилия, свързани с превеждане на произведения на славянски език от гръцки.

Запазените литературни източници съдържат доказателства за нивото на книжовността и закодираните в нея възпитателно-образователни възгледи. Такива са **Азбучна молитва**“, **Проглас към евангелието**“ и други. Освен за правото на славяните да пишат и четат на своя роден език, те предявяват конкретни морални претенции- исторически данни сочат, че става дума за добродетели, неприсъщи за времето си. Особено внимание отделят на похотта, гордостта, страха пред силния на деня, егоизма- качества недопустими за свободния славянин.

Оскъдни сведения има за Школата на Кирил и Методий относно методите, формите съдържанието на обучението. Със сигурност обаче се знае, че обучението е било силно индивидуализирано, съобразно потребностите на обучаваните, а образованието е с религиозен характер. На почит и уважение бил личният пример, като се разчитало на образците като пример за подражание.

Както е известно, пръв от двамата братя умира Методий /885/. Този факт се отразява силно върху образователно-възпитателната дейност. Налага се учениците да се махнат от досегашните земи и да се изтеглят към България. За продължаване на започнатото дело в Парория и Моравско, съдействие оказва княз Борис и в последствие цар Семеон.

С тяхно съдействие са организирани две просветни школи, в които делото, започнато сред западните славяни, продължава. Това са Охридската и Преславската школа, извоювали си статут на училища- първите у нас. Дейността в тях е твърде успешна и фактът е обясним предвид опита, натрупан от учениците на Кирил и Методий. Нито гоненията, нито изтезанията, прилагани от еретиците успяват да убият ентузиазма на учениците- Наум, Ангеларий, Лаврентий, Горазд и др. Установили се в различни части на страната под закрилата на мъдрия княз Борис, тези достойни българи продължават делото на своите учители.

Ако трябва да обобщим делото на първите учители по нашите земи, то е самобитно и хуманистично. Неговата самобитност е следствие от бита на българите и трудностите, през които преминава проговатската дейност на просветителите от това време. Тук се включва византийското влияние, гръцкото въздействие, липсата на книжнина на български език, гоненията, на които са подлагани първоучителите, разбирането от страна на княза и по- късно на царя и свързаните с това благоприятни условия за създаване на книжнина, типична култура и образование, превеждане на обучение с методи, подходящи за условията по това време, непознати още за другите страни в Европа, самоотвержеността и всеотдайността на

първоучителите и учениците им.

Хуманизмът в образователното дело намира израз във възможността на народа и той като другите да има своя писменост т.е. утвърждаване на социална справедливост, откриването на просветни центрове за всички деца, образованието да се провежда на родния език, създаването на условия за разцвет на книжовната дейност, предпазване от асимилация от страна на гърци и византийци, връзка на обучението с реалния живот на хората, възможността да се утвърждава морал според българските разбирания за човешките ценности.

2 Охридска школа.

В учебника ще прочетете повече за началото на нашите духовни средища. Приятно четене!